NTỤLEKỌRịTA "NA" N'ỤTỌASỤSỤ IGBO IZUGBE NA OLUNDỊ OWERE

Dr. Ngozi Okee Okoro
Department of Linguistics and Igbo
Imo State University, Owerri
Email: engymagnusokoro@gmail.com
engyokeeokoro@gmail.com
Phone: 07068375863

&

Chinenye Grace Alagba
Department of Linguistics and Igbo
Imo State University, Owerri
Email: eruditegrace@gmail.com
Phone: 08105274132

Ụmịedemede

'Na' so n'otu ihe ọmụmụ nke onye ọbụla na-amụ asụsụ Igbo izugbe ga-ezuterịrị. Ọtụtụ mgbe ọ na-adị mfe iji ya eme ahịrịokwu n'ọsụsụ mana ọ naghị adị mfe ide ya ede n'ihi e nwere usoro dị iche iche a na-agbaso were ede ya. Etu e si ede ya mgbe ọ na-arụ ọrụ dị ka njikọ, nnyemakangwaa, mbuụzọ, isingwaa dg dịcha iche iche. A hụtara na ọ bụghị ụzọ e si eji "na" eme ahịrịokwu n'Igbo izugbe ka e si eji ya eme mgbe niile n'olundị Owere. Nke a kpalitere nchọcha a. A chọrọ ịchọpụta ebe dị iche iche a na-enweta myiri maọbụ ndịiche n'etiti Igbo izugbe na olundị Owere. Iji mee nke a, anyi ji atụtụ adịmịiche Lado (1957) mee nsekasị. A chọpụtara na ndị Owere nwere ụzọ dị iche iche ha si ezipụta iji "na" eme ahịrịokwu dịwaga iche na nke Igbo izugbe nke bụ ka asụsụ epum ha si kwado, nke abụghị nsụjọ. E nwekwara ebe iji "na" eme ahịrịokwu n'olundị Owere yiri nke Igbo Izugbe. Nchọcha a ga-eme ka onye nkụzi mara etu ọ ga-esi wee kụziere onye na-asụ olundị Owere dịka asụsụ nke mbụ ọrụ "na" na-arụ n'Igbo izugbe; ọ ga-emekwa ka nkụzi na ọmụmụ "na" dị mfe. Nchọcha a ga-emekwa ka a mata na a na-enweta ụdị ndịiche a n'olundị dị iche iche, tinyere ime ka ndị ọzọ cheta ime ụdị nchọcha a n'olundị ndị ọzọ.

Mkpọlite

Asụsụ dị oke mkpa na ndụ mmadụ n'ihi na e wepụ asụsụ, obibi ndụ mmadụ agaghị enwe isi. Asụsụ ọbụla nwere olundị na asụsụ Izugbe. Asụsụ Igbo kwadoro olu a niile n'ihi na ọ bụ na ha ka Igbo izugbe si pulite ma na-etokwa. Igbo izugbe bụ nke a kwadoro e ji akụzi ihe n'ụlọakwụkwọ, mgbasa ozi n'ikuku na ihe ndị ọzọ n'ihi na ọ bụ ya ka ndị Igbo niile na-aghọta.

N'ọmụmụ asụsụ Igbo, onye ọbụla na-amụ asụsụ Igbo ga-ezuterịrị ihe ọmụmụ ọrụ "Na" na-arụgasị n'ụtọasụsụ. Okere (2017) kwuru na o nweghị ka mmadụ ga-esi kwuchaa ihe niile ọ na-

ekwu n’ụbọchị ghara itinye “na”. N’otu aka ahụ n’odide Igbo izugbe, o nweghị ka a ga-esi gbalaha ihe gbasara ọrụ “na” na-arụ n’ụtọasụsụ Igbo. Anedo (2014:17) kọwara na “na” na-abatakarị n’ọsụsụ karịa n’odide. N’ọsụsụ ka ọ na-apụta ihe nke ọma. Owere bụ isi obodo Steeti Imo. Ọ dịkwa mkpa ka a mata na ọtụtụ ogbe mejupụtara Owere ndị gụnyere Owere West, Owere Nọtụ na Owere Munisipal. Mana ka o sila dị, Owere West ka a gbakwasara ụkwụ wee mee nchọcha a.

Dị ka e kwuru n’ụmịedemede, e ji atụtụ adịmiche Lado (1957) nke na-atule ndịiche na myiri dị n’asụsụ abụọ a. Olundị Owere ga-anọ ọnọdụ asụsụ mbụ/izizi (AM) ebe Igbo izugbe ga-anọ ọnọdụ asụsụ nke abụọ (AA). Nchọcha a ga-achọpụta ndịiche na myiri ọrụ “na” n’Igbo izugbe na olundị Owere. A ga-eji isiokwu ndị a leba anya na nchọcha a: ụmịedemede, mkpọlite, ntulegharị agụmagụ nke gụnyere: asụsụ, olundị, Igbo izugbe, ọmụmụ asụsụ, atụtụ nchọcha, ọrụ “na” n’Igbo izugbe dg; nsekasị, nchọpụta, alo na mmechi.

Ntulegharị agụmagụ

Ebe a ga-ahụ maka ihe ndị odee na ndị nchọcha ndị ọzọ kwuru maka isiokwu ndị gbara ọkpụrụkpụ pụtara ihe na nchọcha a. Akidi (2015) kọwara asụsụ dị ka onyinye Chukwu n’ebe mmadụ nọ. Ọ gara n’ihu kwuo na e wepụ asụsụ na o nweghị ihe mmadụ na-eme nwere isi n’ihi o nweghị onye ga-aghọta ibe ya. Ya mere na ihe niile mmadụ na-eme gbakwasara ụkwụ n’asụsụ. Okafor na Ewelukwa (2008:11) kwuru na olundị dịka ụzọ ndị ochie chọpụtara mmadụ na ibe ya si ekwurịta okwu, na-agwarịta ibe ha ihe ha chọrọ ka ha mata. Obodo ọbụla dị n’ụwa nwere olundị nke ndị ochie malitere obodo ahụ ji bido mmekọrịta n’izizi nke na-esi n’aka fere n’aka. N’otu aka ahụ, agbụrụ niile dị n’ụwa nwere asụsụ nke ha. Asụsụ malitere mgbe ụwa bidoro; o nweghị onye nwere ike ịkọwa onye bidoro asụsụ n’ụwa n’ihi o dochaghị anya. A ma onye chọpụtara ụgbọelu, ntanet na ihe ndị ọzọ mana ọ dịghị etu a n’asụsụ.

Asụsụ Igbo bụ asụsụ ndị Igbo nwe nke malitere mgbe Igbo malitere. Asụsụ Igbo ka ndị Igbo ji eme ihe niile ha na-eme; asụsụ Igbo bụ omenala ha. Asụsụ Igbo pụrụ iche n’ihi na e nweghị asụsụ ọzọ dị n’ụwa ya na asụsụ Igbo nwere otu njirimara kpọmkwem (Akidi 2012:217). Asụsụ Igbo dịka asụsụ ndị ọzọ a ma ama n’ụwa nwere oluonye, olundị na olu izugbe. Ma olundị, oluonye na olu izugbe nwere usoro na nhazi dịka nghọta na omenala siri nabata.

Mmadụ na-enwe asụsụ izizi ọ na-ebu ụzọ amụta tupu ọ mụwa asụsụ nke abụọ. Onye ma sọ otu asụsụ dị ka asụsụ Igbo ga-ebu ụzọ mụta olundị tupu ọ mụta Igbo izugbe. Olundị na-aka ama mmadụ ọnụ karịa olu izugbe. Ihe ọ masịrị mmadụ gbalịa ịsụ Igbo izugbe, olundị ya ga-abatarịrị. Nke a bụ eziokwu n’ihi na ọ bụ olundị ka mmadụ ji ebido ịmụ asụsụ. Ọzụzụ mmadụ na-ebido n’ụlọ nne ya. Mmadụ anaghị apụta ụwa bido sụwa asụsụ. A na-amụ asụsụ amụ. Asụsụ a mụnyere mmadụ n’ime ya ka ọ na-ebu ụzọ amụta. A na-ebu ụzọ mụta ịsụ asụsụ tupu a mụta ide ya ede. Mmadụ nwere ike ịmụta ịsụ asụsụ nke ọma ma ọ gaghị ama ide ya ede n’ihi na ọ gaghị akwụkwọ mụọ ka e si ede ya.

Ndịiche a na-enweta n’asụsụ ka a na-akpọ olundị. Ịkọwa ma olundị ma oluonye rara ahụ, mana anyị ga-akọwa n’ụzọ ha ga-ekwe nghọta. Mbah, Mbah, Ikeokwu, Okeke, Nweze, Ugwuọna, ... (2013) n’akwụkwọ nkọwa ha kpọrọ *Igboadị* kwuru na olundị bụ ndịiche ọbụla na-enweta n’otu olundị asụsụ nwere. A bịa n’asụsụ Igbo, e nwere olundị dị iche iche nke

gụnyere: Owere, Ọlụ, Ọnịcha, Ngwa dg. Olundị ndị a nwere ike nwee obodo ise maọbụ karịa mewere ha. A bịazie n'obodo ise ndị a, e nwekwara ike na-enweta ndịiche dị iche iche n'ime ha. Ndịiche ndị a na-enweta n'otu asụsụ ka e nwere ike ịkpọ olundị. Ọmụmaatụ, a bịa n'olundị Owere e nwere olundị Owere, Orodo, Ubommiri dg. A bịa n'olundị Ọlụ, e nwere olundị Ideatọ Nkwere, Isu, Ọsụ dg. A bịa n'olundị a, e nwekwara obodo dị iche iche mewere ha. A na-enweta ndịiche dị iche iche n'ime ha. Olundị Ihiagwa so n'otu olundị dị n'olundị Owere. Otu olundị anaghị emebe olundị. Ọ rara ahụ ịkọwa ihe olundị pụtara. A na-akọwa olundị dịka ndịiche dị n'otu asụsụ site n'otu e si akpọpụta ụda, mkpụrụokwu, ka e si emebe ahịrịokwu n'obodo dị iche iche. Olundị bụ olu Igbo dị iche iche a na-enweta na mpaghara ala Igbo dị iche iche.

Obodo na-enwe ndịiche n'olundị site n'otu ha siri biri. Asụsụ ọbụla nwere olundị, asụsụ Bekee, Frenchị, Awụsa, Yoruba dg nwere olundị dị iche iche.

Etu dị iche iche mba si asụ otu asụsụ bụ olundị a na-enweta n'asụsụ ahụ. N'asụsụ ka e si enweta olundị dị iche iche. Ọ bụkwa n'olundị ka e si enweta asụsụ Izugbe. Otu asụsụ nwere ike inwe ọtụtụ olundị. Asụsụ Igbo nwere olundị dị iche iche mewere ya dị ka olu Owere, Mbaise, Ọlụ, Ọnịcha, Nsụka, Ụmụahịa dg. A bịa n'olundị ndị a dịka e si kpokọta ha, e nwekwara ndịiche a na-enweta n'obodo dị iche iche mebere olundị a.

Obodo niile dị n'ala Igbo ketere oke na nkewa a, n'agbanyeghị na e bukọrọ ha ọnụ. N'otu aka ahụ, obodo ọbụla nwere ihe na-eweta ndịiche n'etiti olundị ha na olundị ndị ọzọ. Dị ka e si hụ na nkewa Nwaozuzu (2008) kewara olundị, o kenyere olundị Owere n'otu "East Central group of dialects". N'ime olundị Owere ka e nwetara olundị Ihiagwa. N'olundị Ihiagwa, a ga-enweta olu obodo dị iche iche. N'olundị a, e nwekwara ndịiche a na-enweta n'etiti otu obodo na ibe ya. Asụsụ izugbe bụ olu ahụ a họọrọ nke enweghị ndị a ga-asị na ọ bụ olu ha. Igbo izugbe enweghị ndị nwe ya; kama ọ bụ olundị dị iche iche ka e si nweta ihe a kpọrọ Igbo izugbe. Nke a bụ Igbo onye Igbo ọbụla na-aghọta. Igbo izugbe ka a nabatara iji kụzie akwụkwọ, izi ozi n'ikuku, na ihe ndị ọzọ. Asụsụ Igbo izugbe na-ejikọ olundị ndị niile dị n'asụsụ Igbo n'ihi na onye Igbo ọbụla na-aghọta ya.

N'Igbo izugbe, a gbara mbọ webata olundị dị iche iche dị n'asụsụ Igbo. Nke a mere na onye ọbụla bụ onye Igbo ga-aghọta Igbo izugbe. Igbo izugbe nwekwara ọtọgrafị a nabatara e ji ede ya. Ọtọgrafị a bụ nke e nwetara site n'ụda dị iche iche e si n'olundị dị iche iche nweta.

Ọmụmụ asụsụ

A na-amụ asụsụ amụ bido na nwata site n'ige ntị. Tupu mmadụ ebido ikwu okwu, ọ ga-ebu ụzọ gee nti. Ọ bụrụ na onye ahụ abụghị onye ogbu ọ ga-ebido na-ekwu ihe ndị ọ na-anụ n'ọnụ ndị mmadụ. Ikwu okwu bu odide ụzọ. Mmadụ na-ebu ụzọ mụta ikwu okwu tupu ọ mụta ide ede. A naghị akụzi odide tupu ekwuwe okwu. N'okwukwu okwu ka mmadụ si akọwa onwe ya, ihe ọ bụ n'uche, ihe ọ ma, ihe ọ chọrọ dg. Asụsụ e bidoro n'ụlọ sụwara nwata bụ asụsụ ọ na-ebu ụzọ amụta. Asụsụ nke ọzọ ọ ga-amụta mgbe ọ mụtachara asụsụ izizi bụ asụsụ nke abụọ ya. Asụsụ mbụ dị iche n'asụsụ nne. Asụsụ nne bụ asụsụ epum. Mgbe ụfọdụ nne na nna na-eji asụsụ abụghị asụsụ ha wee meere ụmụ ha asụsụ mbụ. Ọmụmaatụ nne na nna ndị Igbo nwere ike iji asụsụ Bekee meere ụmụ ha asụsụ mbụ. Ọ bụghị iwu na asụsụ izizi mmadụ ga-abụ asụsụ epum

ya. Asụsụ izizi mmadụ bụ asụsụ izizi ọ mụtara site na nwata. Asụsụ ọbụla e rukpunyere mmadụ n'izizi ka ọ na-amụta n'enweghị oke ihe nramaahụ ọbụla. Asụsụ mbụ ka mmadụ na-amụta tupu o bido akwụkwọ, ebe a ga-akụziri ya asụsụ ọzọ dị ka asụsụ nke abụọ. N'ihi na asụsụ nke abụọ ka a na-amụta mgbe mmadụ tolitere, ọ na-ara ahụ imụta ọ kacha ma ọ bụrụ na ndịiche dị n'asụsụ abụọ ndị ahụ buru ibu. (Ya bụ asụsụ mmadụ mabu na nke ọ na-amụ). Ọ bụrụkwanụ na ndịiche dị na ha ebughị ibu, asụsụ nke abụọ na-adi mfe mmụta. Udemmadụ na Chinyeaka (2017) kwuru na ebe asụsụ abụọ na omenala ha bụ otu ihe, a naghị ele anya mmụta ịra ahụ, ebe e nwere ndịiche, a na-ele anya nramahụ, ọzọkwa ndịiche buo ibu nramahụ a ga-enwe ga-ebukwa ibu.

N'ihi na asụsụ abụọ ndị a abụchaghị otu, onye na-amụ asụsụ nke abụọ na-ewere ihe ọ ma n'asụsụ mbụ ya na-ewefeta na nke abụọ, ya mere e ji enwe nsụhie na ndejọ. Ọtụtụ mgbe, onye na-amụ asụsụ were ihe ọ ma n'asụsụ mbụ ya na-asụ asụsụ nke abụọ o chee na ya na-asụta ya. N'asụsụ nke mbụ ya, ihe ọ na-asụ ma ọ bụ ede ziri ezi mana e were asụsụ nke abụọ tụlee ya, ihe ọ na-asụ ezighị ezi. Nke a na-apụtakarị ihe mgbe asụsụ abụọ ndị ahụ yiri onwe.

N'asụsụ Igbo, e nwere asụsụ izugbe na olundị. A na-ebu ụzọ mụta olundị tupu a mụwa Igbo izugbe. Olundị dịka olu nne ma ọ bụ asụsụ izizi. Asụsụ Igbo nwere olundị dị iche iche nke ndị nwe ya na-ebu ụzọ mụta tupu ha ebido akwụkwọ ebe a ga-akụziri ha Igbo izugbe. Dịka anyị matara na a na-enwe ọtụtụ myiri na ndịiche n'etiti Igbo Izugbe na olundị.

Atụtụ nchọcha

Dịka a rụtụrụ aka n'ụmịedemede na mkpọlite, atụtụ a ga-eji mee nchọcha a bụ atụtụ nnyocha ndịmịiche Lado (1957). Lado kọwara na e nwere ike ịkọwa ụdị ihe nwere ike ịkpata nramahụ n'ọmụmụ asụsụ. Mmadụ nwere ike iwefe ụdịdị na nghọta o nwere n'asụsụ na omenala ya n'asụsụ mbịarambịa na omenala mgbe ọ na-agba mbọ ịsụ asụsụ mbịarambịa ahụ. Nwata akwụkwọ nwere ike izute nramahụ n'ụfọdụ ihe ọ hụrụ n'asụsụ mbịarambịa n'ihi na ọ dị iche n'asụsụ epum ya. O nwekwara ike izute ụfọdụ ihe dị mfe n'asụsụ mbịarambịa n'ihi na o nwere ihe ndị dị n'asụsụ ahụ yiri asụsụ ya. Ịmụta asụsụ abụghị nke mmadụ tonyere n'ime ya na-ara ahụ ọ kacha mgbe e nwere ezi ndịiche n'asụsụ ọhụrụ ahụ na nke mmadụ mabụ. Ịmụta asụsụ ọhụrụ na-adị mfe ma ọ bụrụ na e nwere ezi myiri n'etiti asụsụ abụọ ahụ.

Nnyocha ndịmịiche bụ nnyocha na-enyocha asụsụ abụọ wee chọpụta ndịiche na myiri, na nsogbu si n'ime ha apụta. E nwekwara ike ịtụle asụsụ na olundị. Ọmụmaatụ, e nwere ike ịtụle asụsụ Igbo na olundị dị na ya, e nwere ike itule Yoruba na olundị ya; Awụsa na olundị ya. Ya bụ, a ga-enwe ihe a ga-achọ ịchọpụta gbasara asụsụ abụọ, maọbụ karịa. E nwekwara ike inyocha otu asụsụ na olundị ya maọbụ karịa. Mbunuche ntụle ndị a ga-abụ ịchọpụta ihe ndị ga-enye aka itinye n'ọrụ wee gboo nsogbu nkụzi asụsụ nke abụọ maọbụ ịkụzi asụsụ izugbe n'ebe ndị olundị ya maara ahụ nọ. Nchọpụta a na-enweta na nnyocha adịmịiche na-enye aka ime ka a chọpụta etu onye na-amụ asụsụ si ewere ihe ọ ma n'asụsụ ya wefee n'asụsụ ọ na-amụ, etu ihe ọ mabu si emetụta asụsụ ọ na-amụ, na etu o si ewere ihe ndị yiri onwe ha n'asụsụ ọ ma na nke ọ na-amụ na agwakọ ha ọnụ. Nchọpụta a ga-enye aka mee ka a mata etu a ga-esi gboo nsogbu ndị a.

Onye nnyocha adịmịiche na-enwe ọrụ itụle; asụsụ abụọ (asụsụ mbụ na asụsụ nke abụọ maọbụ asụsụ a chọrọ iji tụlee asụsụ e bu n'uche). Itụle asụsụ abụọ ndị a ga-eme ka a chọpụta ndịiche na myiri ha ka o nyere onye na-amụ asụsụ aka ịmụta asụsụ n'enweghị nsogbu (Obadan 2016). Anyachọnkeya (1998) kwuru na onye nnyocha adịmịiche na-atụle ụdị na ndokọ asụsụ abụọ maọbụ karịa ma buru n'uche ịchọpụta ndịiche na myiri ha. Nnyocha adịmịiche na-agbado ụkwụ n'ụdịdị asụsụ maka ndịiche ya n'ebe onye na-amụ asụsụ nke abụọ na-enwe nramahụ na nsogbu ịmụta asụsụ nke abụọ a.

Uru nnyocha adịmịiche bara bụ nkwenye ya na asụsụ nke mbụ nwere etu o si emetụta ọmụmụ asụsụ nke abụọ maọbụ nke ọzọ n'ụzọ ọma maọbụ nke ọjọọ. Nnyocha adịmịiche gbasara ịtụle asụsụ ndị a na-enyocha iji chọpụta ndịiche ha na myiri ha, nke a ga-enyere onye na-amụ asụsụ aka ịmụta ya ọsọsọ.

Ọ bụrụ na e nwee ndịiche, ọ pụtara na a ga-enwe nramahụ n'ọmụmụ asụsụ nke abụọ, mana ọ bụrụ na e nwee myiri ọmụmụ asụsụ nke abụọ agaghị ara ahụ. Ọ ga-adị mfe. Nnyocha a ga-abụ nke ga-egbo nsogbu a na-enwe n'ọmụmụ na nkụzi asụsụ.

N'ọmụmụ ụtọasụsụ Igbo izugbe "na" nwere ọtụtụ iwu na-achị odide ya. Iwu dị iche iche na-achị "na" gụnyere: "Na" dịka njikọ, mbuụzọ, nnyemakangwaa, isingwaa, dg. Ezeomeke (2004) dere na "na" bụ nwa obere mkpụrụokwu pere ezigbo mpe n'asụsụ Igbo. Ọ bụ naanị mkpụrụedemede abụọ mebere ya ma ọ dị nnukwu mkpa n'ụtọasụsụ Igbo.

Ọrụ "na" n'Igbo Izugbe

"Na" nwere ike ịrụ ọrụ n'ụtọasụsụ Igbo Izugbe dịka njikọ, nnyemakangwaa, mbuụzọ, nsonaazụ na isingwaa. Njikọ, bụ ijikọ okwu abụọ, aha na aha, nkebiokwu na nkebiokwu, nkebiaha na nkebiaha, nkebiahịrị na nkebiahịrị dg. Mgbe "na" na-arụ ọrụ dịka njikọ a na-edechapụ, "na" edechapụ. Ọmụmaatụ:

i. ji na ede
ii. Uche na Chike
iii. mụ na ya
iv. ihu na azụ

Mgbe ọ na-ọrụ dịka nnyemakangwaa, a na-eji akarauihe (-) ejikọ ya na ngwaa ọ na-esote. "Na" na-enyere ngwaa aka mgbe ngwaa na-egosi ihe na-eme ozugbo, ihe ga-eme n'ọdịnihu, ihe na-eme na mgbe na mgbe, ihe na-eme oge ọbụla dg. Ọmụmaatụ:

i. Okoro na-agba egwu
ii. Obodo na-eme iri ji ọhụrụ kwa afọ
iii. Nnukwu mmiri na-ezo kwa afọ
iv. Ogiri na-esi isi ọjọọ
v. Nkita na-eri nsi
vi. Ada na-abịa dg.

Mgbe ụfọdụ "na‟ na-enyere mmekangwaa aka, mgbe "na" na-arụ ọrụ mmekangwaa, a na-eji akarauhie ejikọ "na" na mmekangwaa. Ọmụmaatụ,

i. ọ na-eti egwu
ii. ha na-ebe akwa, dg.

Anedo (2014:31) kwuru na ọ dịkwa mkpa ịkọwa ebe a, na oge ọbụla pesin nke mbụ mkpolu "m" na pesin nke atọ ụbara "ha" batara ozugbo n'etiti "na" na ngwaa, nnọchimpesin na-akwụrụ onwe ya n'enweghị akarauhie. N'ebe a, a na-edeko ya na nganiihu "a" nke na-amalite ahịrị ahụ. Ọmụmaatụ:

i. Ana m echu mmiri
ii. Ana m eri nri
iii. Ana ha amụ amụ dg.

Mgbe "na" na-esote nsonaazụ njụ "ghi" (ya bụ "na" dịka nnyemakangwaa nwere nsonaazụ njụ) a na-edekọ "na" na "ghi". Ọmụmaatụ:

i. Ọ naghị eri nsi
ii. ị naghị achị ọchị
iii. Ha anaghị eme ebere
iv. Anyị anaghị agazi dg.

Mgbe "na" na-arụ ọrụ isingwaa, a na-ederu "na" n'isi ma dekọọ ya na mgbakwụnye ọbụla batara na ya. Ọmụmaatụ:

i. nara ya ihe
ii. napụ ya mma
iii. nara nna gị ego dg.

Emenanjo (1999:76), Ezeomeke (2004), Apakama (2006:51), Okoro (2011:48), Okafọ na Ewelukwa (2012:182) kwuru na ọ bụ sọ "na" bụ mbuụzọ e nwere n'Igbo Izugbe. Mgbe "na" na-arụ ọrụ dịka mbuụzọ, "na" na-esote okwu bidoro n'ụdaume a na-ewepụ "a" ma were rịkọm elu dochie ya. Ọ na-esote mgbochiume a na-ederu ya n'isi etu a-"na". Ọmụmaatụ mgbe "na" na-arụ ọrụ mbuụzọ ma ụdaume na-esote ya, a na-ewepụ 'a' ma were rịkọm elu dochie ya; ọmụmaatụ

i. Obi bi n'Aba
ii. ọ dị ya n'aka
iii. oche dị n'ime ụlọ dg.

Mgbe "na" na-esote mgbochiume a na-ederu "na" n'isi dịka:

i. Uche bi na Kano
ii. Ife si na chi
iii. Akwa dị na mmiri dg.

Echebima (2013) kọwara si na ọ dịchaghị mfe ịkọwa ọbụladị n'asụsụ Bekee ihe mbuụzọ pụtara kama ihe dị mkpa bụ iji ya eme ahiriokwu dị iche iche n'ụzọ dabara adaba. Ọmụmaatụ "na" n'Igbo Izugbe ga-enye aka ịmata etu e si eji mbuụzọ eme ahịrịokwu dabara adaba na ideta ya nke ọma etu o kwesịrị n'ahịrịokwu. Mbah (1999:173) na Mbah (2010:30) kwusiri ike na e nwere ọtụtụ mbuụzọ n'asụsụ Igbo. Ọ kọwara na mbuụzọ e nwere n'Igbo dị atọ. N'ime mbuụzọ atọ ndị ahụ nke doro ndị Igbo anya nke ọma bụ nke ọ kpọrọ okwu asụsụ nke ọmụmaatụ ya na Bekee gụnyere: "on", "at", "in" dg. Mgbe e ji akọwapụta ihe mmadụ kwuru, mgbe a na-arụtụ aka, ihe e ji n'aka na ọ ga-eme, a na-ederu "na" n'isi. Ọmụmaatụ:

i. Ọla sị na ọ na-abia
ii. Ha ma na ọ ga-anwụ
iii. Ngozi sị na nkwụ juru ebe ahụ dg.

Ọmụmaatụ ndị a e nyere maka "na" gbasara Igbo Izugbe. E nwere ike inwe ndịiche n'olundị maọbụ olundị dị iche iche. Ka anyị bịazie tụlee "na" n'Igbo Izugbe na olundị Owere .

Ntulekọrịta "na" n'Igbo Izugbe na olundị Owere

Iji chọpụta ndịiche na myiri e nwere n'ọrụ "na" n'Igbo izugbe na olundị Owere ka a tụlee ọmụmaatụ ndị e depụtara na ọmụmaatụ 1- 8.

Ọmụmaatụ 1

Ntụle "na" dịka njikọ n'Igbo Izugbe na olundị Owere.

	Igbo Izugbe	**Olundị Owere**
1.	Chika na Uche bịara	Chika a Uche biara
2.	Mụ na onye na-azọ?	Mụ onye azọ
3.	Ụnụ na ya gawa	Ụnụ a ya jema
4.	Mụ na ya nwere okwu	Ma ya koga ekoga/ ma a ya arị mma

N'itụle Igbo Izugbe na olundị Owere dịka o si metụta njiko, a hụrụ na ọtụtụ mgbe, olundị Owere anaghị etinye "n", naanị ihe na-apụta ihe bụ “a”. “Na” anaghị apụ kpamkpam. N'olundị Owere, nke a abụghị nsụhie kama ọ bụ ka olundị epum ha si dị. Mana a tụlee ya n'Igbo Izugbe ọ bụ nsuhie n'ihi na Igbo Izugbe agaghị anabata ide ya etu ahụ. Dịka a matara na nnyọcha adịmiiche na-enyọcha ma na-atụle ndịiche na myiri iji chọpụta ka nkụzi na ọmụmụ asụsụ ga-esi dị mfe. Ntụle a ga-enye aka mee ka onye nkụzi nwee ike mara etu ọ ga-esi kụziere ndị na-asụ olundị Owere ọrụ "na" nke ọma ka ha nwee ike ghọta ya n'uju.

Ọmụmaatụ 2

Ntụle myiri na ndịiche dị na "na" dịka nnyemakangwaa n'Igbo Izugbe na olundị Owere

	Igbo Izugbe	**Olundị Owere**
5.	Ọ na-aga/eje ubi	O je ubi
6.	Uche na-abịa	Uche bịaga
7.	Ike na-agba egwu	Ike gbaga avụ
8.	Ibe na-eri nri	Ibe riga nri

N'ọmụmaatụ ndị a, o nweghị ebe "na" batara ma otu n'olundị Owere. Ya bụ na nnyemakangwaa "na" adịghị mkpa n'olundị Owere. Ihe olundị Owere ji anọchi anya nnyemakangwaa "na" bụ "je" na "ga".

Ọmụmaatụ 3

"Na" dịka nnyemakangwaa nwere nsonaazu njụ 'ghị'

	Igbo Izugbe	**Olundị Owere**
9.	Anaghị m eme etu ahụ	Ejile m eme kpa ahụ
10.	Ha anaghị eri ede	Ha ejile eri ede/ ejile ha eri ede
11.	Ọ naghị ezu ohi	O jile ezula oshi
12.	Ọ naghị agba ọsọ	O jile agbala ọsọ
13.	Chịka anaghị ata ahụ	Chika ejile ata anụ

N'ebe a, Owere na-eji "jile" edochi anya njụ (naghị). N'ebe a kwa, "na" abataghị ma ncha, kama "ji" nọchiri anya "na" ebe "le" nọchiri anya nsonaazụ "ghị". "E" na-abụ nganịihu na-esote "jile" mgbe a na-ekwu maka pesin onye nke mbụ "m", mgbe a na-ekwu maka pesin onye nke atọ nnọchiaha "o" na-abụ nganiihu, nganiihu "e" anaghị abata ma otu. Mgbe a kpọrọ aha mmadụ a na-etinyekwa "ejile" dịka a hụrụ na ọmụmaatụ nke "13". A gaghị ewepụ "e" dịka e wepụrụ ya na ọmụmaatụ nke "11" na "12".

Ọmụmaatụ 4

"Na" dịka nnyemakangwaa na-egosi ihe na-eme mgbe niile

	Igbo Izugbe	Olundị Owere
14.	Ọ na-eme ihe ike ike	O ji eme ihe ike ike
15.	Ọ na-agba egwu	O ji agba avụ
16.	Ọ na-azụ ahia	O ji azụ ahia
17.	O na-ere ube	O ji ere ube
18.	Ọ na-eri ji	O ji eri ji

N'ihe na-eme mgbe niile, olundị Owere anaghị etinye "na" ma otu. Ha na-eji "ji" edochi "na". Ebe "ji" na-arụ ọrụ dịka nnyemakangwaa etu "na" si arụ, o kwesịrị ka e were akara uhie jikọọ "ji" na ngwaa ọ na-enyere aka etu e si eme "na". Owere nwere ike imebe ahịrịokwu n'Igbo mana ọ gaghị ewebata "na" n'ụdị ọbụla.

Ọmụmaatụ 5

Nnyemakangwaa "na" n'ihe na-eme ugbua

	Igbo Izugbe	Olundị Owere
19.	Ọ na-eri nri	O riga nri
20.	Ọ na-azụ ọka	Ọ zuga oka
21.	Ọ na-abịa	Ọ bịaga
22.	Ọla na-eme ihe	Ọla mega ihe

N'ebe a, a na-eji "ga" edochi anya "na" n'olu asụsụ Owere.

N'olundị Owere, n'ikwu ihe na-eme mgbe ahụ, "ga" na-abụ nsonaazụ a na-etinye n'isingwaa. "Na" anaghị abata ma otu.

Ọmụmaatụ 6

Ọ bụrụ na e nwee mkpụrụokwu nọchibidoro "na" dịka nnyemakangwaa, a na-edekọ nganiihu na nnyemakangwaa ọnụ ma n'olundị Owere ma n'Igbo izugbe.

	Igbo Izugbe	Olundị Owere
23.	Ana m aga ahịa	Eje m ahịa
24.	Ana m aga ọtammiri	Eje m ọtammiri
25.	Ana m eri ji	Eji m eri ji
26.	Ana m agba egwu	Eji m agba avụ

N'ọmụmaatụ ndị a, olundị Owere anaghị anabata "na" kama ọ na-eji "je" edochi "na". Ọmụmaatụ "26" na-egosi ihe mmadụ na-eme mgbe ụfọdụ. N'ebe a, ndị Owere na-ewepụ "ana" were "eji" dochie ya.

Ọmụmaatụ 7

"Na" dịka nnyemakangwaa na njụajụjụ

	Igbo Izugbe	Olundị Owere
27.	Ọ na-eje ubi?	O je ubi?
28.	Ị na-eje ụlọ?	I je ụyọ?
29.	Ọ bụ mụ na onye na-azọ?	Ma onye azọ?

Ebe a kwa olundị Owere anaghị etinye "na" dịka Igbo izugbe si eme. N'ọmụmaatụ nke "27" na "28" "je" nọchiri anya "na" n'ọmụmaatụ "29".

Ọmụmaatụ 8

"Na" dịka Isingwaa

	Igbo Izugbe	Olundị Owere
30.	Nara ya ego	Nara ya ego
31.	Nata Uche efere	Nata Uche efere
32.	Ibe natara ha ube	Ibe natara nwụọ ube

N'ebe a, e nweghị ndịiche dị n'etu ndị Owere si eji "na" dịka isingwaa eme okwu na etu Igbo izugbe si eji "na" eme okwu dịka isingwaa dị ka o si gosi n'ọmụmaatụ "30" na "31".

Nchikọta na Mmechi

N'Igbo Izugbe na olundị Owere, e nweghị ndịiche dị etu ha si eji "na" emebe okwu dịka isingwaa. Mgbe niile ka olundị na-anabata "na" dịka isingwaa, nke a ga-eme ka aghara inwecha nsoghu na nkụzi na ọmụmụ ọrụ "na" na-arụ dịka isingwaa. Ọ bụrụ na onye na-akụzi Igbo Izugbe bụ onye Owere, a gaghị enwe ndeghie ma ọ bụ nsughie na nkụzi.

Ọtụtụ mgbe, a na-ahụta olundị dịka ụdị asụsụ adabaghị adaba, asụsụ a sụhiere asụhie, asụsụ asụzighị asụzi, asụsụ ezughị oke ma a tunyere ya asụsụ Izugbe. Ebe a na-ahụta asụsụ dịka asụsụ zụrụ oke, asụsụ chapụrụ achapụ na asụsụ anabatara. A bịa na sayensi asụsụ, e nweghị ihe dịka ịkpa oke n'asụsụ, nke e nwere ike ịsị na nke a bụ asụsụ a nabatara ebe nke ọzọ bụ nke a natabaghị. Olundị bụ ndịiche a na-enweta n'asụsụ n'ihi ya, e nweghị olu nke a ga-asị ka ibe ya mma. Kama e nwere ike iji otu olundị tụlee olundị nke ọzọ wee chọpụta ndịiche na myiri dị na ha. Akmajian, Dermers, Farmer and Harnish (2008) kọwara na ndị sayensi na-asị na asụsụ Bekee onye ọbụla na-asụ bụ otu n'ime olundị nke asụsụ Bekee ahụ i legara nke a anya n'usoro Sayensi asụsụ, ihe a akpọrọ asụsụ Bekee Izugbe adabaghị adaba ma a tụnyere ya olundị ndị ọzọ. Asụsụ niile ndị na-asụ asụsụ Bekee na-asụ bụcha olundị.

Atụtụ adịmiche ga-enye aka ka nkụzi na ọmụmụ asụsụ dị mfe n'ihi na atụtụ adịmiiche anaghị ekwu maka naani myiri, ọ na-ekwukwa maka ndịiche. Maka na e nweghị asụsụ ka ibe ya, onyenkụzi na-akụzi Igbo Izugbe ga-ebu n'obi na e nwere olundị. Olundị dị iche iche ga-enyere ya aka ime ka Igbo Izugbe doo ụmụakwụkwọ ya anya. Ụmụ akwụkwọ ga-enwekwa ike mụta Igbo Izugbe nke ọma. Ihe ọmụmụ a ga-enye aka mee ka nkuzi na ọmụmụ ọrụ "na" na-arụgasị n'olundị dị iche iche dị mfe ma mee ka ndị ọzọ nwee ike mee ụdị nchọcha a n'olundị dị iche iche.

Edensibịa

Akidi, F.C. (2012). 'Igbo language and its characteristics'. *N'Ọja International journal of Igbo African and Asian Studies. Nnamdi Azikiwe University,* Awka pp 212-219

Akidi, F.C. (2015). 'Ụfọdụ aka mgba chere asụsụ Igbo'. *Na Post Humans Festschriff in honour of Romans Obiora Ezeuko, S.I. Odinye, M.C. Egenti and D.M.A Orji* (Eds) Pp 99-111 Onitsha: Djompol Int"l printing and publishing Div.

Akidi, F.C. (2016). 'Error analysis'. Na M. Mbah (Eds). *Theories of linguistics.* Nsukka: University press.

Anedo, O.A.A. (2014). *Ndehie n"ide asụsụ Igbo na ụfọdụ ihe ọmụmụ ụtọasụsụ Igbo.* Awka: Besiry Books multipurpose publications.

Anyachọnkeya, N. (1998). 'Contrastive analysis and Teaching of English'. Na Fundamentals of Teaching and learning methodology. Pp7378.

Apakama, L.M. (2006). Ndụbata N"ụtọasụsụ Na Ụdaasụsụ Igbo Owerri: Divine Mercy.

Echebima, G. (2013). A Textbook of Igbo Grammar. Owerri: Asumpta press.

Emenanjo, E.N. (1991). *Nchikọta asụsụ na ụtọasụsụ Igbo Izugbe maka Sekọndịrị.*Lagos: Longaman Nigeria.

Ezeomeke, S.O. (2004). *Igodo Nghọta ụtọasụsụ Igbo*. Enugu: EasyỌuality press

Hartman, R. K.K. & Stork F.C. (1972). Dictionary of language and linguistics. Amsterdam: Applied Science.

Mbah, B.M. (1999). *Studies in Syntax Igbo phrase structure.* Nsukka: prize publishers.

Mbah, B.M. (2010). 'Category incorporated preposition in Igbo' Na C. Uchechukwu & B.M Mbah (Eds). *Igbo language studies series 1. The preposition in Igbo.* Onitsha: Edmail publication Pp 26-45.

Mbah, B.M., Mbah, E.E., Ikeokwu, E.S., Okeke, C.O, *Nweze*, I.M., Ugwuoma, C.N. Akaeze, C.M., Ọnụ, J.O., Eze, E.A., Prezi, G.O. & Odii, B.C. (2013). *Igbo Adị Igbo-English, English-Igbo dictionary of linguistics and literary Terms.* Nsukka: University of Nigerian press.

Nwaozuzu, G.I. (2005). *Dialects of Igbo.* Nsukka: University of Nigeria press.

Obadan, M.I. (2016). 'Contrastive analysis' na B.M Mbah (Ed). *Theories of linguistics.* Pp182-196. Nsukka: University press.

Okafor, C.U. & Ewelukwa, U. (2012). *Nhazi asụsụ Igbo maka ule sịnịo sekọndịrị na Koleji, WASSCE, NECO, GCE, JAMB.* Onitsha: A.C global publishers.

Okere, F.O. (2017). Ndehie na nke ụmụakwụkwọ ngalaba amụma asụsụ ala Naijiria na Linguistics, Alvan Ikoku Federal Kọleeji Keedukeshọn Owere. Semina maka ntozu oke inweta Ph.D Ọka: Mahadum Nnamdi Azikiwe.

Okoro, L.C. (2011). *Mkpanaka onyenkuzi*. Owerri: Ark publishers.

Udemmadụ, T. & Chinyeaka, L. (2017). 'A contrasitive study of English and Igbo structures. A challenge to an Igbo ESL'. Na interdisciplinary journal of African and Asian studies volume 1 No. 3. www.ijaasng.com pp 103-113.

Umeodinka, A. U. & Ogwudile, C.E.C (2107). 'The contrastive study of Igbo and English Denominal nouns'. Na *Unizik, Journal of Arts and Humanities.* (UJAH) ISSN: 1413, special Edition http://www.ajol.info/indeụ.php/ajah/indexPp 406-431.